

Türkiye’de Okul Özerkliği ve Özgürlükçü Eğitim Anlayışı

Orhan ALBAYRAK¹

ÖZET

Günümüzde Birleşmiş Milletlere üye yaklaşık 193 ülkenin yarısından fazlasının demokrasiyle yönetilmekte olduğu gözlemlenmektedir. Bu açıdan sahip olduğumuz eğitim felsefesinin de demokratik bir toplum oluşumuna katkı sağlaması beklenir. Yazıda okul özerkliği bu çerçevede ele alınmaktadır. Türkiye’de okul özerkliği, Anayasa’nın 42/3 maddesi çerçevesinde incelenmiştir. Bu maddede belirtilen anlayışla eğitim sistemimizin modern eğitim anlayışına ve buna bağlı olarak düşünülen okul özerkliği anlayışına ulaşmanın mümkün olamayacağı üzerinde durulmuştur. Okul özerkliğinin gerçekleşmesinde dört konunun önemli olduğu anlatılmıştır: Bunlar insan düşüncesinin her zaman özgür olması, insana formasyon ve disiplin kazandırmak, insanın ruh, beden ve zihin şeklinde üç boyutu olduğu düşüncesinden hareketle eğitim sistemimizin de üç boyutlu olması gerektiği ve eğitimin bir beyin yıkama faaliyeti olmaktan çıkarılması gerektiğidir. Buradaki ana düşünce devletin öğrencinin iyi eğitim almasının altyapısını oluşturması gerektiğidir. Eğitim sistemindeki tercihler demokrasinin gelişmesi yönünde yapılırsa okul özerkliğinin gerçekleştirilmesi yönünde atılan adımların gerçekleşme şansının daha yüksek olduğu, eğitimin çıktılarının da o ölçüde başarılı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Okul özerkliği, özgürlükçü eğitim, yerelleşme

School Autonomy in Turkey and Libertarian Education Approach

ABSTRACT

Today, it is observed that more than half of the 193 member states of the United Nations are governed by democracy. In this respect, our educational philosophy is expected to contribute to the formation of a democratic society. In this article, school autonomy is discussed within this framework. School Autonomy in Turkey has been examined within the framework of Article 42/3 of the Constitution. With the understanding stated in this article, it is emphasized that it will not be possible to reach the modern education understanding of our education system and the school autonomy that is considered accordingly. It has been explained that four issues are important in the realization of school autonomy: Human thought must be always free, giving formation and discipline to people, our education system should also be three-dimensional and education should not be a brainwashing activity. It is thought that if the choices in the education system are made in the direction of the development of democracy, the chances of realization of the steps taken towards the realization of school autonomy are higher and the outputs of education will be successful to that extent.

Keywords: School Autonomy, Libertarian Education, Decentralization

Güz *Autumn* 2021

Cilt *Volume* 02

Sayı *Issue* 02

ss *pp* 83-90

ISSN - 2718-0808

<http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0202.83.90>

Derleme Review

Basvuru/Submitted
30 Tem/July 2021

Kabul/Accepted
1 Eyl/Sep 2021

Yayın/Published
20 Eyl/Sep 2021

Atıf/Cite: Albayrak, O. (2021). Türkiye’de Okul Özerkliği ve Özgürlükçü Okul Anlayışı. *Alanyazın-CRES Journal*, 2(2), 83-90.

<http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0202.83.90>

¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi Mütevelli Heyet Üyesi, İstanbul Ticaret Odası Meclis Üyesi, Eğitim Komitesi, orhan.albayrak@istanbulticaret.edu.tr, ORCID:0000-0002-1937-6011

GİRİŞ

Günümüzde Birleşmiş Milletlere üye yaklaşık 193 ülkenin yarısının demokrasiyle yönetilmekte olduğu ve geriye kalanlarının da en azından halklarının demokrasi ile yönetilmek istediği gözlemlenmektedir. Bu açıdan sahip olunan eğitim felsefesinin demokratik bir toplum oluşumuna katkı sağlaması beklenir. Demokrasinin ülkelerde iyi işlemesi, tutunması, Çaha'nın (2018) ifadesiyle bir yaşam biçimi haline gelmesi eğitimde demokratik ortamların oluşturulmasına bağlıdır. Yönetilenlerin yönetime katılımı, kararlarda etkili olmaları diğer bir ifadeyle okul özerkliği adına adımların atılması bu açıdan önemlidir. Okullarda demokrasi bilincini geliştirme eğitimin temel felsefesi olarak düşünülmelidir (Tuncer, 2007). Bu açıdan bakıldığında okulun yönetim yapısı çok önemlidir. OECD tarafından hazırlanan “21. yüzyılda dünya standartlarında bir okul nasıl inşa edilmeli?” başlıklı raporda da bu yaklaşımın altı çizilmektedir (OECD, 2018).

Ülkelerin sahip olduğu demokrasiler ile okul özerkliği arasında bir bağ olduğu düşünülmektedir (Yolcu, 2010). Yönetim anlayışı eğitime, okul özerkliğine etki etmektedir. Yolcu (2010) Brezilya’da çoğu okulun demokratik bir seçim sonucunda idarecilerini seçtiklerini, bunun da Brezilya’da hayatın demokratikleşmesi ile doğrudan ilgili olduğunu söylemektedir. Otoriter ve baskıcı bir yönetim anlayışına sahip Çin’de ise ailelerin veya okul yöneticilerinin eğitim sorunlarına etki etmelerini beklemenin çok iyimser bir yaklaşım olacağı ifade edilmektedir (Giddens & Sutton, 2016; Lai-ngok, 2004: 68).

Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer nokta da şudur: Aşağıdaki yazının tamamında eğitime bakış açısı ve okul özerkliği sistemci bir yaklaşımdan hareketle ülkemizin eğitim sisteminden bağımsız olarak düşünülmemiştir. Sistem bir bütündür. Akkuş ve Alevok İzci (2018) sistem yaklaşımını “*Doğadaki, toplumdaki ve bilim alanlarındaki olayları bütünsel olarak inceleyebileceğimiz bir çerçeve olarak kabul edebileceğimiz disiplinler arası bir teoridir.*” şeklinde açıklamaktadırlar. Dolayısıyla sistemin herhangi bir tarafındaki bozukluk, sistemin tamamını etkileyeceğinden ülkemizin sahip olduğu eğitim sistemindeki yanlışlıkların da genel olarak eğitim sistemi üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Aynı düşünceden hareketle eğitim sistemindeki yaklaşımların da okul özerkliği üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan önce genel olarak eğitim sistemi

değerlendirildikten sonra özerklik konusu ele alınacaktır.

Türkiye’de eğitim sisteminin çok ciddi sorunları olduğu konusunda hemen hemen herkes hem fikirdir. Bu sorunların varlığının okul özerkliği noktasında sağlıklı adımların atılmasına engel oluşturduğu düşünülmektedir.

Bu sorunlardan bir tanesi olarak Türkiye’de her şeyden önce eğitimin belli bir ideolojiye dayandığıdır. Anayasa’nın eğitim öğrenim hakkını düzenleyen 42/3 maddesi aşağıdaki gibidir:

“Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.” (TBMM, 2021).

Türkiye’de eğitim bu anayasa maddesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Günümüzde Birleşmiş Milletlere üye yaklaşık 193 ülkenin yarısının demokrasiyle yönetildiği ve geriye kalanlarının da en azından halklarının demokrasi istediği bir dünyada, bu eğitim felsefesinin demokratik bir toplum oluşumuna katkı sağlayıp sağlamadığı kafalarda soru işareti oluşturmaktadır.

Öncelikle Atatürk İlke ve Devrimleri konusunda “tüm toplumun” aynı şeyi anladığı tartışma konusudur. Bu konuda farklı yaklaşımlar ortaya konmaktadır. Ayrıca günümüz demokrasi anlayışı ise toplumun “belirli bir anlayışa” göre eğitilmesini sağlıklı bir yaklaşım olarak görmemektedir. Modernite sonrası oluşan post-modern dünyada tek bir doğru yoktur. Herkesin farklı doğrusu, farklı dünya görüşü söz konusudur. Ayrıca geçmişte olduğu gibi ideoloji baskın bir dönemde de “yaşamamaktayız”. Bu yaklaşım sonucu bir ülkeyi yönetenler sadece kendi doğrularını en doğru olarak dayatırsa bu kabul edilemezdir. Böyle bir yapıdan özgür bireylerin yetişmesini beklemek hayal gibidir.

Yine Anayasa maddesinde yer alan “çağdaş bilim ve eğitim” birçok problemlili durumu içinde barındırmaktadır. Bu noktada sorulacak soru şudur: Çağdaş bilim anlayışı nedir? Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda tüm dünyada “pozitivizm” çok yaygın olarak kabul görüyordu ve popülerdi. Ama bugün için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Post-Modern bir dünyada pozitivizm eski saygın konumunda değildir. O yıllarda Durkheim ön plandaydı bugünse Weber’in yoruma dayalı yaklaşımları daha fazla revaçtadır (Şimşek, 2014). O halde “çağdaş bilim” olarak ne alınacaktır, sorusu da kafalarımızda soru işareti olarak durmaktadır (Köker, 2020: 233).

Yine aynı anayasa maddesine göre “Eğitim devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.” denmektedir. Bu cümleden hareketle devletin benimsemediği bir eğitimi almak mümkün gözükmemektedir. Oysa günümüzdeki modern demokrasilerde devlet bireysel hak ve özgürlüklere saygılı olmalı, eğitimde de bireylerin seçimlerine saygı duymalıdır. Diğer bir ifadeyle “tarafsızlığını” korumalıdır. Ancak devlet sahip olduğu anlayışı modern yönetim anlayışının hâkim olduğu demokrasilerde olmaması gerektiği halde ülkedeki eğitimi “sahip olduğu anlayışa” göre şekillendirmektedir. Bugün Türkiye’de eğitim devletin tekeli altındadır. Okul öncesinden yüksek öğretime kadar tam anlamıyla eğitim ve öğretim devletin istediği biçimde şekillenmiştir. Tüm eğitim veren kurumlar özel ve resmi fark olmaksızın devletin belirlediği eğitim anlayışına göre hareket etmek zorundadır. Özel öğretim kurumlarında da bu manada bir farklılık yoktur. Özel öğretim kurumlarının adı dışında özel bir tarafı gözükmemektedir. Özel okulların mülkiyeti özeldir ve işletme hakkı şahıslara veya şirketlere aittir. Özel öğretim kurumlarında uygulanan eğitim öğretim felsefesi ve anlayışı bütünüyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yani devlet tarafından belirlenmektedir. Öğretmen veya müdür atamasından fiyatların belirlenmesine, binalar ve sınıfların metrekaresinden içerdeki ışık seviyesine, odadaki masa, sandalye ve asılacak portrelere kadar her şey devletin istediği gibi olmak zorundadır. ABD’nin en iyi okul müdürünü ülkemizde müdür atamak neredeyse imkânsız gibidir. Özetle eğitimi devlet kendi tekeline almış durumdadır ve kendi ideolojik referansına göre sürdürmektedir. Müfredatından öğretmen ve yönetici atamasına kadar tamamen devletin denetim ve gözetimi altındadır. Yüksek öğretimde de Harvard Üniversitesinin rektörünü getirip özel bir üniversiteye rektör yapmak neredeyse imkânsız gibidir.

Sonuçta bağımsız düşünebilen, ezberci olmayan, sorgulayan bireylere olan ihtiyaç açıktır. Okul özerkliğinin olduğu eğitim yapısı içinde bu şekilde bireylerin yetiştirilmesinin “okul ortamına” ve “okul yönetim anlayışına” bağlı olduğu düşünülmektedir. Sorulacak soru şudur: Bu şartlar altında “okul özerkliğinin” gerçekleştirilebilme şansı var mıdır? Aşağıda bu çerçevede otoriter ve özgürlükçü eğitim anlayışı karşılaştırması yapılarak okul özerkliğine farklı bir bakış açısı ortaya konulacaktır.

1. Günümüzde Eğitim Sorunu-Otoriter ve Özgürlükçü Eğitim anlayışı ile Okul Özerkliği Bağlantısı

Günümüzde eğitime bakış açısının iki başlık altında toplandığı varsayılırsa bunlar otoriter ve özgürlükçü bakış açısı olarak adlandırılabilir.

Geçmiş yüzyıllarda tarım toplumu olarak adlandırılan dönemlerde insanlar ağırlıklı olarak tarımla uğraşırlardı. Uğraşılan tarımla ilgili kimse bir eğitimden geçmez, bu mesleği öğrenmek için bir eğitim kurumuna gitmeden aileden, babadan öğrenirlerdi. Sonraki dönemlerde sanayi devriminin gerçekleşmesiyle kırsallardan şehirlere göçün ardından tarım dışı, yeni yeni meslekler ortaya çıkmaya başladı. Bu yeni meslekler babadan, deden öğrenilemiyordu ve bu meslekleri öğrenmek için belirli bir eğitim alınması gerekiyordu. Yeni mesleklerin öğrenilmesine duyulan ihtiyaç, beraberinde bu mesleklerin öğretileceği yeni eğitim kurumlarının ortaya çıkmasına sebep oldu. Özel sektörün henüz eğitim alanında faaliyetlerinin olmadığı bu dönemlerde doğal olarak devlet bu ihtiyaç duyulan mesleklerde insanların eğitilmesi için değişik eğitim kurumları açmaya başladı. İnsanlar zorunlu olarak bu kurumlara gitmeye başladılar. Bunun bir başka yönü eğitim vasıtasıyla bireyin aynı zamanda sosyalleşmesi sağlanıyordu. İnsanlar aynı zamanda devletle bütünleşiyordu. Böylece modern dünyada eğitimin ilk adımları atılmaya başlanmıştı.

Çaha (2019: 156), modern dünyada eğitimin arkasındaki felsefeyi iki ana başlıkta toplamaktadır. İlk yaklaşım “Otoriter Eğitim Anlayışı” olarak adlandırılmaktadır. Bu anlayışta merkezi bir yapı ve o yapının belirlediği kurallar çerçevesinde eğitim sürdürülmektedir. Eğitim kurumlarında devlet tekeli hakimdir. Sivil toplum kuruluşlarının eğitimde etkinliği çok fazla değildir. Genellikle yönetimler şeffaf olmamakla beraber hesap sorulabilme durumu da yok gibidir. Devlet bireylerin, meslek gruplarının yararını değil, toplum yararını üstün tutmaktadır. Bu yaklaşımda insanlar devlet tarafından kullanılmak üzere bir kaynak ya da araç olarak değerlendirilmektedir. İnsanlar eğitim yoluyla dönüştürülmeli ve devletin gerçekleştirmek istediği amaçlar için ya da diğer bir ifadeyle oluşturulmak istenen insan tipine uygun bir şekilde yetiştirilmelidir. Burada amaç “homojen” bir toplum oluşturmaktır. Günümüzde tüm dünya ülkelerine bakıldığında Japonya dışında hemen hemen bütün dünya ülkelerinde yaşayan insanların kültürleri, inançları, etnik kökenleri farklıdır ve bunu gerçekleştirmenin ne kadar zor bir çaba olduğu ve gerçekleştirilmesinin zorluğu üzerinde düşünmek gerekir. Ayrıca bu yaklaşım

demokrasinin olmazsa olmazı olarak değerlendirdiğimiz “çoğulcu” anlayışla da uyuşmamaktadır. Bu anlayışa göre tek bir gerçek ve tek bir doğru vardır. O da devlet vasıtasıyla topluma doğru diye kabul edilen düşüncenin aktarılmasıdır. Dolayısıyla tüm toplum bu düşünce doğrultusunda “eğitilip dönüştürülmelidir”. Bu açıdan otoriter yönetimler eğitime çok önem verir. Eğitim bireylerin değişik alanlardaki potansiyellerini ortaya çıkaran bir etkinlik değil, ana amacı insanları tek bir gerçek etrafında değiştirip dönüştürmektir. Devlet iradesi yanılmaz ve mutlaktır. Modern dünyada bugün gelinen nokta itibarıyla oluşmuş otoriter çizgideki felsefenin eğitim öğretime yüklediği misyon maalesef budur. Fransa, buna verilebilecek en iyi örnektir. Fransa’da medeni olmak, Fransız olmakla eşdeğerdir. Fransızlar Cezayir’i işgal ettiklerinde Fransızca konuşmakla, Fransız kültürünü içten benimsemekle ancak uygar bir vatandaş olunabileceğini söylemişlerdi. Tarihçi Eugen Weber, meşhur *Köylülerden Fransızlara* adlı kitabında büyük ölçüde kırsala hapsedilmiş, "barbarlar tarafından meskûn" edilmiş ve karmakarışık kültürlerle malûl bir ülkenin 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra nasıl bir dönüşüm geçirdiğini ve bu sayede bize modern anlamda Fransız kimliğinin “yaygın ve zorunlu eğitim” anlayışı ile kaba saba konuşan bir Fransız köylüsünü nasıl “Fransız vatandaşına” dönüştürdüğünü anlatır (2017). Aynı şekilde Alman düşünür Hegel’de sıradan insanı eğitim yoluyla asimile edip medenileştirmemiz gerektiğini ileri sürer (Hausmann, 1957). Hegel, özgürlüğü devletle bütünleştirdiğimiz ölçüde kazanabileceğimizi söyler.(kaynak gerekli) Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında da buna benzer bir yaklaşımın ortaya konulduğu söylenebilir.

Çaha (2019: 156), insanı değerlendirecek bir kaynak olarak gören otoriter eğitim yaklaşımının üç sonucu olduğunu söylemektedir: İlk olarak bu tür bir eğitim yaklaşımının sonucunda homojen yani tek tip bir toplum ortaya çıkar. İkinci olarak yukarıda bahsedilen türden geçen toplum otoriter bir karakterde olur. Toplumun bütün bireylerinin aynı tür eğitim aldığı farklılıklara fırsat verilmediği böyle bir durumda toplumda farklı düşüncelerin olması çok zordur. Üçüncü olarak da bu tür eğitimin yaygın olduğu toplumlarda farklılıklara karşı bir anlayış olmadığı gibi saygı, tartışma kültürü, hoşgörü gibi duygulardan bahsetmenin zor olduğu ifade edilmektedir. Eğer yönetim biçimi olarak demokrasi benimseniyorsa tek tipleştirici bir anlayışla demokratik bir toplum oluşturmanın zor

olduğu söylenebilir. Otoriter sistem toplumdaki bireylerin aynı şekilde düşündüğü, aynı şekilde inandığı, aynı bilgiyi referans aldığı aynı türden bir toplumdur. Farklılığı esas almayan bir eğitim anlayışı demokrasinin yolunu kapattığı gibi ve onun zeminini de ortadan kaldırmaktadır (A.g.e., 2019).

Modern dünyada gelişen ikinci eğitim anlayışı ise “özgürlükçü eğitim” anlayışıdır. Bu anlayışı anlatmadan önce özgürlük tanımı ve bireyin sahip olduğu özgürlüklerden bahsetmek gerekir. Türk Demokrasi Vakfının “Demokrasi nedir?” kitabında özgürlük; “*Bireyde özgür düşüncenin, özgür eyleme dönüşme süreci*” olarak tanımlanmaktadır (TDV, 1992: 9). Tuncer (2007) “İlköğretim okulu yöneticilerinin örgütsel özerkliğe ilişkin görüş ve önerileri” başlıklı makalesinde, özgürlüğü düşünme, düşünce, vicdan ve irade özgürlüğü olarak ortaya koymaktadır. Düşünme özgürlüğünü kişinin iç veya dış kaynaklı caydırıcı etkiden bağımsız düşünme, düşünce özgürlüğünü ifade etme, örgütlenme ve eyleme geçme olarak; vicdan özgürlüğünü bireyin etki altında kalmadan kendi değer yargılarına uygun hareket etmesi ve son olarak irade özgürlüğünü de kişinin kendi değer yargılarına göre eylemde bulunmayı reddetme hakkı olarak tanımlamaktadır. Başaran (1986: 51-52) ise yukarıdakilere ilave olarak üzerinde durulması gereken bir özgürlük türünün de eylem özgürlüğü olduğunu söylemektedir. Bu da bireylerin düşünce, düşünme, vicdan ve irade özgürlüklerinin var olmasının yetmediğini aynı zamanda bunları kullanabilmesi gerektiği anlamına gelmektedir. Önder (2000: sayfa numarası), özgürlüğü bir başka yönüyle değerlendirip okullarda beş temel özgürlükten bahsetmektedir.

Önder (2000: 14-15) eğitim kurumlarının özgürlüklerin rahatça yaşanabildiği ortamlar olduğundan bahsederek bu özgürlükleri beş temel özgürlük olarak tanımlamaktadır. Bilme, konuşma, belirtme, karar verme ve kendi olabilme özgürlükleridir. Bilme özgürlüğü, merak ettiğini sorabilmektir. Konuşma özgürlüğü, düşündüklerini olumlu ya da olumsuz olsun rahatlıkla ifade edebilmesidir. Belirtme özgürlüğü ise duygularını hem kontrol etme hem de rahatlıkla ifade edebilmesi, özgür karar verebilmesi, kabul veya reddetmesi halidir. Kendi olabilme özgürlüğü ise kişinin ne olmak istediğine kendisinin karar verebilmesidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi kişi bir eylemde bulunarak bu özgürlüklerini yaşayabilecektir. Buna katılım da denebilir. Bu katılım demokratik bir ortamın oluşmasının göstergesidir.

Ayrıca Kuçuradi'nin (1998) öğretmenleri özgür olmayan bir eğitim sisteminin öğrencilerinin de özgür olamayacağını söylemesi, okul özerkliği açısından önemlidir. Dolayısıyla okul ortamının demokratik olmasının da öğretmenlerin ve öğrencilerin özgür olmalarına ve okul özerkliğine ulaşmasında yine önemli olduğu düşünülmektedir (Rogovsky, 1994).

Burada okul özerkliği için çokça demokrasi vurgusunun yapıldığının altını çizmek gerekir. Çünkü okul özerkliği ile demokrasi arasında sıkı bir bağ olduğu düşünülmektedir. Okul özerkliğinin bağımsız, özgür, katılımcı bireyler hedeflediği varsayılmaktadır. Bu konuda De Grauwe (2005: 272) okul özerkliğinin ne olduğunun net bir şekilde ortaya konulması gerektiğinden bahsederek bu özerklikten beklenen faydaların da belirtilmesi gerektiğini ifade etmekte ve ilk olarak demokrasiye vurgu yapmaktadır. Ortaya konan faydalar şunlardır:

(madde başlıkları yapılabilir.) Demokrasiyle ilgili fayda olarak kararların alınmasında öğretmen ve ailelerin katılımının sağlanması ifade edilmektedir. Diğer bir fayda okulu ilgilendiren kararların okulda alınmasıdır. Bu akılcı ve gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca okulda alınan kararlar daha etkili olabilmektedir. Üçüncü fayda bürokrasinin azalmasıdır. Okulla ilgili kararların merkezde alınması hem bürokrasiyi hem de süreyi azaltmaktadır. Dördüncü fayda hesap verilebilirliktir. Okulla ilgili alınan kararları okul seviyesinde alınması okul yöneticilerinin daha şeffaf olmalarını gerektirmektedir. Bu da hesap verebilirliğin ön plana çıkması yol açmaktadır. Son fayda ise kaynakların artırılmasıdır. Ailelerin yönetimde söz sahibi olmaları onları okulun ve öğrencinin başarısı için daha çok çaba içinde olmalarını, sahip oldukları kaynakları da bunun için seferber etmelerine sebep olmaktadır. Sonuçta De Grauwe (2005) demokrasiye ve özgürlükçü yaklaşıma vurgu yapmaktadır.

Özerklik kavramının demokratik toplumlarda olabileceğinin altını çizmek gerekir. Weale (1999: 63), demokrasi-özerklik arasındaki ilişkileri incelerken “bireysel özerkliğin” önemine dikkat çekmekte ve bunu da “*Bireylerin yaşamları üzerinde denetim hakkına sahip olmasıdır.*” şeklinde açıklamaktadır.

Özgürlükçü eğitim anlayışında birey doğuştan aklı ve vicdanı olan birisi olarak düşünülür. Bu açıdan kişi eğitilebilir ama dönüştürülmesi düşünülmez. Eğitimin temel amacı o bireydeki potansiyeli eğitim aracılığı ile ortaya çıkarmaktır. Bu potansiyeli ortaya çıkaracak imkanları ona sunmaktır. Devlet ona bu imkanları hazırlar. Bu

şekilde birey daha özgür bir biçimde topluma hizmet etme fırsatı bulur. Bu eğitim anlayışı sayesinde eğitim bireye sorgulamayı, eleştiriyi, analitik düşünme kabiliyetini ve yaratıcı düşünmeyi kazandıran bir etkinliğe dönüşmüş olur.

Eğitimi özgürlükçü bir yaklaşımla ele aldığımız zaman devletin eğitimdeki rolü de önemli bir noktaya taşınır. Yazının aşağıdaki bölümlerinde de tartışılacağı gibi eğitimi devletin zorunlu bir görevi olarak görmemek gerekir. Bu yaklaşımdan hareketle özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının eğitim faaliyetinin (non-formal eğitim) içinde daha fazla olması gerekir. Bunun başarılı bir model olduğuna en iyi örnek geçmişteki “Osmanlı eğitim sistemidir” (Çaha, 2019). Osmanlı İmparatorluğu’nda yaygın eğitim vakıflar tarafından finanse edilerek medreselerde verilirdi. Formel eğitimden geçmeyen birçok kişi eğitim faaliyetinin içinde olarak Arapça, Kuran, hadis öğrenip okuyabiliyordu. Bilenin bilmeyene öğretmesi hadisinden hareketle bilenler bilmeyenlere gündelik hayatın içinde öğretirlerdi. İnsanlar okul yüzü görmeden Arapça öğrenebiliyorlardı. Çaha (2019: 160) “*Bizde Cumhuriyet Kurulduğunda okuma yazma bilenlerin oranı, Fransa’da Cumhuriyet kurulduğunda okuma yazma bilenlerin oranından çok daha fazla olduğunu*” ifade etmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarının eğitim faaliyetlerinin içinde bulunmalarına örnek olmak üzere Anadolu’daki medreselerin bir zamanlar sadece dini ilimlerin değil, aynı zamanda pozitif bilimlerin de önemli merkezleri olduğunu vurgulanması gerekir. Buralarda fizik, matematik, astronomi, felsefe gibi disiplinler en üst noktasına çıkmıştır. Bunlara örnek olmak üzere Kırşehir’de 1274 yılında kurulan “Caca Bey Medresesidir”.

Eğitimin özgürlükçü bir anlayışta olması için sivil toplum kuruluşlarının eğitim faaliyetinin içinde bulunmasına diğer bir örnek de Amerika’daki eğitim sistemidir. Bilindiği gibi ABD’de eğitim öğretim büyük ölçüde sivil toplum kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Eğitim öğretim devletin gerçekleştirdiği bir faaliyet olmaktan çok, sivil toplumun bir faaliyet alanıdır. ABD’nin sahip olduğu demokrasi, küresel bir güç olma sıfatı, sahip olduğu teknoloji ve bilgi gücü halen geçerli olan eğitim anlayışı sayesinde ABD’de ilköğretimin yüzde 70’i, kolejlerin yüzde 60’ı, üniversitelerin yüzde 40’ı sivil toplum kuruluşlarına aittir. Bir diğer vurgulamamız gereken nokta da devletin elindeki kurumlar da özel sektör mantığı ile işletilmektedir.

Çaha (2019: 162), özgürlükçü eğitim sisteminin iki önemli sonucu olduğundan bahseder. Bu

sonuçlardan birincisi, eğitim son derece başarılı olarak yürümektedir. Çünkü hemen hemen herkes daha iyi eğitim almak için özgürlükçü eğitim anlayışının olduğu ABD’ye gitmektedir. İkinci sonuç ise eğitim sistemi demokrasi ve sivil topluma hizmet etmektedir. ABD’deki her eğitim kurumu kendi eğitim politikasını ve kendi müfredatını belirlemektedir. Gülmez (2001), kişilere kanunla ne yapacaklarının söylenmesinin yerine ne yapmayacağını söylenmesinin daha demokratik bulmaktadır. Bu yaklaşımın insanların daha özgür olmalarını sağlayacağı düşünülmektedir. Her iki durumda da belirlenen eğitim politikasını başarısını ise “piyasa” belirlemektedir.

2. Türkiye’deki eğitim sistemi ile okul özerkliği bağlantısı ve çözüm önerileri

Öncelikle şunu hemen ifade etmek gerekir ki bu yazıdaki bakış açısının temelini okul özerkliği ve demokrasi bağlantısı oluşturmasına karşın Türkiye’deki okul özerkliği başka bir mecrada gitmektedir. Ayrıca Türkiye’deki okul özerkliği uygulamaları birçok Avrupa ülkelerinden farklı bir yönde düşünülmektedir (Yolcu, 2010: 264). Türkiye’deki eğitim sisteminin Cumhuriyet’in kuruluşundan beri “merkeziyetçi” bir yapıda olması bunun en büyük sebebi olarak gösterilebilir. Türkiye’de okul özerkliği çalışmaları özgürlükler ve demokrasi açısından daha çok yasa-yönetmeliklerle yapılacak düzenlemeler şeklinde algılanmaktadır. Nitekim bir “düzenlemeye” gidilerek okul-aile birliklerinin yapısında değişikliğe gitmek suretiyle hesap verebilme, velilerin yönetime katılmaları gibi konularda adımlar atılmıştır. Kanuni düzenlemeler ve yönetmeliklerle bunu zemini oluşturulmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin ve öğretmenlerin özgür olabilmeleri adına somut adımlar maalesef yoktur. Merkezi yapının kontrolü elden bıraktığına dair işaretler yok gibidir.

Bu açıdan okul özerkliğini daha çok demokrasi ve özgürlükler açısından değerlendirdiğimizde bireyin özgürleşmesini ve ezbercilikten çok sorgulayıcı bir yapıya bürünmesini sağlamak, bireydeki eleştirel mantığın gelişmesine yardımcı olmak, bireyin yaratıcılığını geliştirmek gibi bir amaç söz konusu olması durumunda toplam dört başlık altında özetleyebileceğimiz öneriler şunlardır (Çaha, 2019: 170). Burada kişileri teslim alan, onları çepeçevre kuşatıp beynini adeta yıkayarak onu adeta zapturapt altına alan, kişileri eleştirel düşünmekten alıkoyup sadık bir vatandaş haline getiren anlayışa uzak bir yaklaşım olduğunun altını çizmek gerekir.

2.1. Eğitimin temel amacı insan düşüncesinin her zaman özgür olmasıdır

İnsan düşüncesinin özgür olmasına en iyi örnek Rousseau'nun (2012: 4) *Toplum Sözleşmesi* kitabındaki şu sözüdür: “İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur”. Çaha (2019) bu durumu bir fanusa benzetir. Fanusun içinde toplumun gelenekleri, göreneklere, inançları, alışkanlıkları ve ön yargıları vardır. İşte insanoğlu bu fanusun içinde doğar. Toplumun sahip olduğu eğitim sistemi sizi bu fanusta kalmaya mahkûm edebileceği gibi sizi sorgulayıcı bir tutum kazanarak daha özgürce hareket etmenize de yardımcı olabilir. Özgür hareket edince kendi seçimleriniz doğrultusunda kendi yolunuzu belirlemiş olursunuz. Bu size eleştirel düşünce yeteneği kazandırdığı gibi analiz yeteneğinizi geliştirir, sorgulamayı öğretir. Fanusu oluşturan değerlere “körü körüne” bağlılık sizi köleleştirir. Rousseau (2012) yukardaki ifadelerinin devamında bu durumu “Köleler zincirler içinde her şeyi, hatta onlardan kurtulma isteğini bile yitirirler. Köleliklerini sever hale gelirler.” şeklinde ifade etmektedir.

2.2. Eğitimin bir diğer amacı insana formasyon ve disiplin kazandırmaktır

İnsanlar hayatları boyunca sahip oldukları mesleğin dışına çıkmayacak şekilde formatlanmamalıdır. Bir meslekle ilgili olarak belli bir formasyona sahip olmalıdırlar. Kişinin sahip olduğu meslekten aldığı zihinsel disiplin ve formasyon başka mesleğe de uyarlanabilmelidir. Kişi okulunu bitirdikten sonra önüne hangi yol çıkmışsa o yolu kullanarak hayata atılmakta ve yoluna devam etmektedir. Buradaki yaklaşım şu şekilde olmalıdır: Öğrenci bir yandan bir mesleki disiplin kazanırken diğer yandan da hem o mesleğin inceliklerini kavrama hem de geliştirmenin yolunu öğrenmelidir. Çaha (2019) bu durumu “Bilim yapmakla film yapmanın yolu ve mantığı aynıdır.” şeklinde ifade etmektedir. Burada önemli olanın mezunlara problemlere yaklaşma ve çözüm bulma yeteneği kazandırmaktır. Öğrenci öyle bir formasyon kazanabilmeli ki sahip olduğu mesleğin kölesi olmasın başka mesleklerde de çalışabilsin.

2.3. Eğitimi çok boyutlu olmalıdır

İnsanın ruh, beden ve zihin şeklinde ifade edeceğimiz üç boyutu olduğu düşüncesinden hareketle eğitim sitemimizin de üç boyutlu olması gerekir. Diğer bir ifadeyle insanın ruhunun, bedeninin ve zihninin eğitilmesi gerekir. Okul öğrencinin dersliklerde zihnini eğitirken spor

salonlarında veya yüzme havuzlarında bedenini eğitmeli, aynı zamanda da sanatın her türlüünü öğreten atölyelerde ruhunu eğitmelidir. Aklın eğitilmesi kadar beden ve ruhun da eğitilmesinin önemli olduğunu vurgulamamız gerekir. Eğitim sisteminin yetiştirdiği öğrenciler zihinsel olarak sorunları kolay kavrayan ve sorunlara eleştirel ve sorgulayıcı yaklaşan, çok yönlü, yaratıcılık yeteneği gelişmiş; fiziksel olarak sağlıklı ve güçlü; aynı zamanda ruhen de belirli bir sanatın inceliklerini yerine getirecek kadar eğitim almış olmaları gerekir. İbn-i Sina ve Farabi bu konuda en iyi iki örnektir. İbn-i Sina hem gelmiş geçmiş en iyi tıp bilgini hem de en iyi felsefecidir.. Farabi ise İslam felsefesinin babasıdır ama aynı zamanda bir musikişinastır. Her ikisi de çok boyutlu bir eğitim anlayışının ürünüdürler.

2.4. Eğitim bir beyin yıkama faaliyeti olmaktan çıkarılması gerekir

Buradaki ana düşünce devletin öğrencinin eğitiminin almasına yardımcı olması, iyi eğitim almasının altyapısını oluşturması gerekir. Herkese kapısını açan, öğrencisini müşteri gibi görüp memnun eden ve piyasanın ihtiyaçlarına karşılık veren onu dinleyen bir eğitim sistemi olmalıdır. Eğitimin, okullarımızın, öğretmenlerimizin, rektörün ya da okul müdürünün niteliğini, kalitesini belirleyen şey piyasa olmalıdır. Devlet kimin öğretim üyesi, kimin rektör olmasıyla uğraşmamalıdır.

Tartışma ve Sonuç

Sonuç olarak eğitim sistemindeki tercihler demokrasinin gelişmesi yönünde yapılırsa eğitimin çıktılarının da o ölçüde başarılı olacağı düşünülmektedir. Özgürlükçü anlayış bizim eğitim kurumlarımızda daha gerçekçi, piyasanın ihtiyaçlarını dikkate alan, bireyin gelişmesine odaklı, ondaki potansiyeli ortaya çıkarmayı hedefleyen bir yapıdadır. Bu açıdan otoriter eğitim yaklaşımlarından uzak durmamız gerektiği çok açıktır. Okul özerkliğinin gerçekleşmesi için ortamın daha demokratik olması kaçınılmazdır. Çelik (1997 :15), Konaş (1997) ve San (1985) eğitim kurumlarında demokratik ortamların olmasının önemli olduğu, bunun da demokrasiye inanan ve demokrasiyi benimsemiş yöneticilerle olacağını vurgulamaktadır. Okul özerkliğini konuşmadan önce varsa demokrasi sorunu çözümlenmelidir. Tıpkı akvaryumdaki balıklara benzer şekilde balıkları konuşmadan önce akvaryumun suyu temiz olmalı, balıkların rahatlıkla yaşayabileceği bir su olmalıdır. Demokrasi olmadan okul özerkliğini konuşmak ne derece anlamlı olur? Bunu üzerinde düşünmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, B., & Alevok İzci, N. (2018). Sistem yaklaşımı, kavramlar ve yönetim. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 223–237.
- Başaran, İ. E. (1986). Demokrat öğrenci nasıl yetiştirilir? *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 19(1), 001–006. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001098
- Çaha, Ö. (2018). Çoban ve Efendi-Demokrasi Üzerine Yazılar. *İstanbul: Mana Yayınları* (1.Baskı).
- Çaha, Ö. (2019). Açık Toplum Yazıları. *Ankara: Liberte Yayınları* (2. Baskı).
- Çelik, K. (1997). İlköğretimde karara katılmada öğretmenler kurulu. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*). H. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara..
- De Grauwe, A. (2005). Improving the quality of education through school- based management: Learning from international experiences. *Review of Education*, 51(4), 269–287.
- Giddens, A., & Sutton, P. (2016). *Sosyoloji*. O. Özdemir (ed.); 7.Baskı. Kırmızı Yayınları.
- Gülmez, M. (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Hausmann, G. von. (1957). Genç Hegel’de eğitim düşüncesi. N. Hızır (çev.). *Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 15(1–3).
- Köker, L. (2020). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi* (16. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Konaş, H. (1997). Avrupa Topluluğu’na girişte Türk eğitim sisteminde liselerin demokratikleşme Süreci. (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Kuçuradı, İ. (1998). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Lai-ngok, W. (2004). School autonomy in China: A comparison between government and private schools within the context of decentralization. *International Studies of Educational Administration*, 32(3), 54–73.
- OECD. (2018). How to build a 21st-century school system? (Dünya standartlarında 21. yüzyıl okul sistemi nasıl inşa edilmeli?). *OECD Raporu (Türkçesi TEDMEM Tarafından Çevrilmiştir)*, 1–17. <https://www.oecd.org/education/world-class-9789264300002-en.htm> [Erişim Tarihi: 9.6.2021]
- Önder, Ş. (2000). *Öğrenci davranışlarını etkileyen psikolojik ve sosyal faktörler. Sınıf Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Rogovsky, H. (1994). *Üniversite: Bir Dekan Anlatıyor* çevirmenin ismi Ersoy, (Çev.). Ankara: Tübitak Yayınları (2. Baskı).
- Rousseau, J.-J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. V. Günyol(Çev.); 9. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- San, C. (1985). *Gençlik ve Demokrasi Eğitimi. Gençliğin Eğitimi ve Sorunları*., Ankara: TED Yayınları.

Şimşek, M. E. (2014). *Moderniteden postmoderniteye uzanan bir köprü: Zigmunt Bauman*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

TBMM. (2021). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası - 42. Madde - II. Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi. https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tc_anayasa.si.Maddeler?P3=42 [Erişim Tarihi: 9.6.2021].

TDV. (1992). *Demokrasi Nedir?*. L. Köker (Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

Tuncer, F. (2007). *İlköğretim okulu yöneticilerinin örgütsel özerkliğe ilişkin görüş ve önerileri*. (Yüksek

Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, , Ankara.

Weale, A. (1999). *Democracy*. London: Macmillan Press L.T.D.

Weber, E. (2017). *Köylülerden Fransızlara*. Ç. Sümer, (Çev.). İstanbul: Heretik Yayıncılık.

Yolcu, H. (2010). Neoliberal dönüşümün yaşandığı ülkelerde yerelleşme ve okul özerkliği uygulamaları. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 253–273.